

SPRAWOZDANIA I RECENZJE

Liturgia Sacra 23 (2017), nr 1, s. 259–290

**Sprawozdanie z III Konferencji naukowej
„Liturgia Paulinów w średniowieczu”:
Liturgia paulińska
w świetle wpływów tradycji diecezjalnej i zakonnej**
(Jasna Góra, 7 listopada 2016 r.)

Konferencja *Liturgia paulińska w świetle wpływów tradycji diecezjalnej i zakonnej* odbyła się w sanktuarium jasnogórskim 7 listopada 2016 r. Były to już trzecie obrady z cyklu konferencji naukowych *Liturgia paulinów w średniowieczu* zapoczątkowanego w 2011 r. Konferencję zorganizowali: Instytut Liturgii, Muzyki i Sztuki Sakralnej Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego, Zespół Naukowo-Redakcyjny Jasnogórskich Muzykaliów, Stowarzyszenie Kapela Jasnogórska oraz Klasztor Paulinów na Jasnej Górze. Kierownictwo naukowe sprawował prof. dr hab. Remigiusz Pośpiech, zaś pracami organizacyjnymi kierował Krajowy Duszpasterz Muzyków Kościelnych — o. dr Nikodem Kilnar OSPPE. Obrady zostały objęte patronatem generała zakonu paulinów o. Arnolda Chrapkowskiego OSPPE. Patronatu medialnego udzielili: Tygodnik katolicki „Niedziela”, Biuro Prasowe Jasnej Góry i Radio Jasna Góra. Należy w tym miejscu zaznaczyć, iż przedstawiciele mediów uczestniczyli w konferencji i prowadzili wywiady z organizatorami, czego wynikiem były rozbudowane relacje prasowe.

Pierwszym punktem konferencji była Msza św. sprawowana w kaplicy Matki Bożej. Głównym celebransem był o. dr Nikodem Kilnar OSPPE. Oprawę muzyczną zapewnił Jasnogórski Kwartet Wokalny *Cantus*. Na początku obrad słowa powitania do zgromadzonych skierował przeor jasnogórskiego klasztoru, o. Marian

Waligóra OSPEE. W swym przemówieniu zwrócił uwagę na kontekst, którym są dla konferencji aktualne wydarzenia w życiu Kościoła — Rok Miłosierdzia i pielgrzymka papieża Franciszka do Polski. Ich ważnym elementem było celebrowanie liturgii o bogatej oprawie muzycznej, której piękno pomaga wiernym w zbliżeniu się do piękna Bożego. Wprowadzenia w historię dotychczasowych prac Zespołu Naukowo-Redakcyjnego Jasnogórskich Muzykaliów dokonał jego przewodniczący, prof. Remigiusz Pośpiech. Przypomniął, iż prace rozpoczęto w 2009 r., zaś ich wyniki zaprezentowano na dwóch międzynarodowych konferencjach — w 2011 r. na Jasnej Górze i w 2013 r. w Budapeszcie.

Pierwszą sesję rozpoczął referat znawcy historii ziemi częstochowskiej, ks. prof. Jana Związka, zatytułowany *O. Mikołaj z Wilkowiecka w zakonie i polskiej prowincji Ojców Paulinów w XVI wieku*. Autor zaprezentował analizę bibliografii przedmiotowej i podmiotowej dotyczącej paulińskiego pisarza, wskazując na stały postęp w badaniach (m.in. widoczny w uzupełnieniach do *Bibliografii Staropolskiej* Estreicherów), oraz wpływ, jaki na kierunek studiów wywarła ideologia PRL. *Alegoryczna interpretacja Mszy św. o. Mikołaja z Wilkowiecka* była tytułem drugiego referatu, wygłoszonego przez ks. dr. hab., prof. UO Erwina Matei. Tytułowa interpretacja służyła ułatwieniu wiernym uczestnictwa w liturgii, dostarczała im wyjaśnienia obrzędów i paramentów liturgicznych. Aktywizacji wiernych podporządkowany był także przystępny i prosty język, którym posłużył się Mikołaj z Wilkowiecka w książce *O Mszy Świętej opisanie*. Prof. dr hab. Czesław Grajewski z UKSW przedstawił referat *Modalność antyfon kantykowych w tradycji paulińskiej*. Zaprezentowane badania oparte były na paulińskich kodeksach rękopiśmiennych — XV-wiecznym antyfonarzu z Zagrzebia i *Vesperale* z pierwszej połowy XVIII w. z Esztergom. Na przykładzie oficjum o Trójcy Świętej omówione zostały elementy melodii o specyficznym paulińskim charakterze, niespotykane w innych źródłach. Panel podsumował przewodniczący tej części konferencji, prof. Pośpiech, wskazując wartość badawczą ustalania w liturgii paulińskiej elementów własnych oraz zapożyczonych z innych źródeł. Podczas dyskusji kwestię tę rozwinął również ks. prof. Związek. Omawiano także problem daty śmierci Mikołaja z Wilkowiecka i bazy źródłowej mogącej pomóc w jej precyzyjnym ustaleniu. Podnosząc kwestię źródeł, ks. prof. Związek wskazał na potrzebę badań nad rękopisami Mikołaja z Wilkowiecka.

Drugi panel rozpoczął ks. prof. Franciszek Wolnik z Uniwersytetu Opolskiego, przedstawiając referat *Liber Ordinarius paulinów z 1536 roku*. Najpierw omówiona została historia i zróżnicowanie ksiąg zawierających zasady liturgicznych celebracji. Następnie referent przeszedł do analizy struktury paulińskiej *Liber Ordinarius* i omówił jej cztery główne części, zwracając uwagę na szczegółowe instrukcje dla niektórych ceremonii. Ks. dr hab. Piotr Wiśniewski z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w referacie *Śpiew Exultet w XVI-wiecznym Missale Paulinorum* zaprezentował porównanie *Exultetu* z rękopiśmiennego mszału paulińskiego z wersją zawartą w mszale gnieźnieńskim wydrukowanym przez Hallera

w 1506 r. oraz z wersją z mszału rzymskiego z 1570 r. Zestawienie wykazało, iż *Exultet* pauliński nie jest ani wersją rzymską, ani gnieźnieńską, choć posiada wspólne z nimi elementy. Możliwe, iż wersja paulińska i gnieźnieńska posiadały wspólny wzorzec. Tematyki śpiewu paulińskiego dotyczył także referat wygłoszony przez dra hab. Jakuba Kubieńca z Uniwersytetu Jagiellońskiego pt. *Paulińskie oficjum o św. Antonim Pustelniku*. Krakowski muzykolog omówił najpierw duże znaczenie św. Antoniego Pustelnika w życiu religijnym zakonu paulińskiego. Poświęcone mu oficjum rymowane zachowało się w kilku brewiarzach ze zbiorów polskich i zagranicznych, nie zawsze w kompletnej postaci. Melodia oficjum nie jest oryginalna, choć paulińskie rysy nosi miejscami układ wersyfikacyjny. W dyskusji po tym referacie o. Dariusz Cichor OSPPE zwrócił uwagę, iż w oddzielaniu własnej twórczości paulinów od elementów przyjmowanych z innych tradycji należałoby zwrócić uwagę na relacje, nie tylko liturgiczne, zakonu pustelniczego z innymi zakonami w średniowiecznych Węgrzech.

Ostatni panel składał się z czterech referatów. Jako pierwszy głos zabrał ks. dr Mariusz Białkowski z Akademii Muzycznej w Poznaniu. W referacie *Alleluia v. O pater pie Paule w rękopisie AJG III 913 Biblioteki Klasztoru z Jasnej Góry* omówił oryginalną kompozycję, zapewne autorstwa polskich paulinów. Referat dotyczył także tekstu wersetu allujatycznego, zawierającego szereg przymiotów św. Pawła z Teb. Dr Fryderyk Rozen z Biblioteki Narodowej w referacie *Gdzie i jak szukać paulińskich druków liturgicznych z XV i XVI wieku? Uwagi bibliograficzne i biblioteczne* przedstawił możliwości wykorzystania bibliografii i katalogów w badaniach nad historią paulińskich brewiarzy i mszałów. Wystąpienie dra Edgara Sukiennika nosiło tytuł *Udział wiernych w życiu sakramentalnym parafii św. Marcina w Oporowie na podstawie ksiąg metrykalnych z XVII–XVIII wieku*. Po scharakteryzowaniu materiału źródłowego prelegent omawiał religijne, administracyjne i społeczne wymiary duszpasterstwa i życia sakramentalnego wiernych z oporowskiej parafii, prowadzonej przez ojców paulinów. Odpowiadając na pytania prof. R. Pośpiecha, prelegent wskazał na zawarte w księgach metrykalnych wzmianki o muzykach kościelnych. Ich opracowanie miałoby szczególną wartość dla prac Zespołu Jasnogórskich Muzykaliów. Referat przedstawiony przez o. mgr-lic. Dariusza Cichora OSPPE nosił tytuł *Aktywność kapeli jasnogórskiej około 1830 roku w świetle „Informacji o powinnościach PP. Muzykantów służących przy orkiestrze kościoła jasnogórskiego” z 1829 roku*. Analiza afisza oraz innych źródeł umożliwiła prelegentowi przedstawienie jasnogórskiego zespołu muzycznego i jego rolę w życiu sanktuarium, a także innych kościołów Częstochowy. Poza udziałem w liturgii kapela uświetniała wiele ważnych wydarzeń, jak np. wybór i imieniny przeorów, wizyty pasterzy Kościoła etc. W ciągu roku muzyka w wykonaniu kapeli rozbrzmiewała przez 250 dni. Jako ostatni wyniki swoich badań omówił dr Marcin Konik w referacie *Repertuar hymnów jasnogórskich w świetle analizy skomputeryzowanej*. Analiza ta umożliwiła wszechstronne badania, oparte o ogromne ilości materiału.

Pozwala także na szeroko zakrojone porównania kompozycji ze źródeł paulińskich z innymi utworami. Podsumowując obrady prof. Pośpiech mówi o poszerzaniu się spektrum badawczego Zespołu Jasnogórskich Muzykaliów oraz o wciąż nowych dowodach na specyfikę liturgii paulińskiej. Organizatorzy zapowiedzieli wydanie tomu pokonferencyjnego.

Po zakończeniu obrad uczestnicy konferencji wysłuchali w Bazylice Jasnogórskiej koncertu *Inventione Sanctae Crucis* w wykonaniu *Schola Gregoriana Cardinalis Stephani Wyszyński* pod dyrekcją Michała Sławeckiego. Repertuar pochodził ze średniowiecznych zbiorów sanktuarium.

Przebieg obrad ukazał tendencję do poszerzania grona badaczy paulińskiej liturgii nie tylko pod względem ilości zaangażowanych osób, lecz także reprezentowanych przez nich dyscyplin. Wielowymiarowość życia liturgicznego w klasztorach paulińskich sprawia, iż jest ono tematem, który można podjąć z perspektywy nauk historycznych i bibliologii. Prace Zespołu Jasnogórskich Muzykaliów zyskują więc charakter coraz bardziej interdyscyplinarny.

(Red.)